

A XVII–XVIII. századi Magyarországon nem volt hivatásos színjátszás. A közönség színi igényeit az iskolák elégítették ki. Ezért a kézikönyvek a kor színjátékait az iskolákat fenntartó felekezetek és szerzetesrendek szerint rendszerezik. Ez a könyv a katolikus színjátékok közül két, jelentős tanítási műlttal rendelkező magyarországi szerzetesrend színi gyakorlatát vizsgálja. Arra törekedett a szerző, hogy a jezsuita és a piarista színjátékok és drámák témaülasztását és ezek rendszerét meghatározza.

A jezsuiták 43, a piaristák 24 magyarországi városban tanítottak. A könyv szerzője történeti statisztikai módszerrel közelíti meg a jezsuita drámarepertoárt, azaz kiválasztott öt jezsuita iskolát, a piarista iskolák közül azonban az említett századokban egykor létezett valamennyi iskola témaülasztását megvizsgálja.

A jezsuiták és a piaristák is sokkal több világi tárgyú színdarabot vittek szíre, mint vallásosat. A vallásos tárgyú darabok közül sok az egyházi ünnepek témaköréből vagy az ó- és újszövetségi könyvek történeteiből előadott dráma. A világi tárgyú előadások közül a legnagyobb csoportot a történeti játékok képviselik. Világ- és magyar, görög és latin történelmi tárgyú drámák mellett jelentős számban játszottak társadalmi kérdéseket feltáró drámákat, a maradi és takarékos öregről, az atyuk vagyonát elítékozó fiúkról, a testvérek vagy barátok kapcsolatáról, az úrhatnám polgárról, a fösvényről, a részgről. A piaristák különösképpen jelentős számban játszottak Plautus-komédiákat, a jezsuiták pedig a reprezentatív történeti darabok színrevitelében remekeltek. A drámatémák bemutatása előtt valamennyi iskola színpadának technikai állapotáról, jelmez- és kellékkészletéről is kapunk hasznos információkat.

Kilián István

A piarista dráma és színjáték a XVII–XVIII. században

vznik rádu, vznik školy, budovanie školy, problémy s budovami, charakter školského divadla (príležitostná alebo stála scéna), tematika školských drám a pod.

Z piatich jezuitských škôl najdôležitejšiu rolu v oblasti školskej drámy zohralo trnavské gymnázium, kde sa uviedlo až 448 predstavení, pričom škola mala aj početných a štedrých mecenášov, takže divadelné aktivity sa mohli rozvíjať na kvalitatívne vysokej úrovni. V Trnave boli dve divadelné sály – malá a veľká. V malej sále sa konali komornejšie predstavenia, najmä počas roka často opakovane „declamation“, ktoré nelákali širší okruh obecenstva. Vo väčšej divadelnej sále sa zhromaždielo oveľa viac divákov a bohatí mecenáši dbali o zabezpečenie kostýmov, výpravy a scénografie, ktorú dovádzali až Benátok. Túto časť o jezuitoch uvádzame najmä kvôli možnosti porovnať charakter piaristického a jezuitského divadla.

V Prešporku uvedli takmer toľko predstavení ako v Trnave. V rokoch 1622 – 1773 vystupovali študenti na javisku jezuitského gymnázia až 328 razy, no technické výmožnosti divadelnej scény boli na nižšej úrovni ako v Trnave. Hralo sa v priestoroch znovuzískaného protestantského kostola, kde sa nachádzala dočasná scéna, ktorú bolo treba po predstavení zlikvidovať, scénografiu a kostýmy vyniesť a vrátiť interiér kostola do pôvodného stavu.

Podmienky na divadelnú činnosť v Jágri sa obnovili až v roku 1754. Dovtedy sa hrávalo na dočasnom javisku na nádvori, ktoré sa po každom predstavení zlikvidovalo. Tento otvorený priestor však pri niektorých predstaveniach bol aj výhodný a lepšie využiteľný ako uzavretý scénický priestor. Západnú časť veľkého priestranstva, kde stál kláštor a škola, uzavárali a dodnes uzavárajú mestské hradby. Odtiaľ, smerom na východ k potoku Eger je klesajúci terén, kde si jezuiti urobili aj promenádny chodník. Keďže budova gymnázia v tom čase ešte nestála, z východnej strany bol vynikajúci výhľad na stúpajúci kopcov. Diváci sa usadili v dolnej časti priestranstva a „javisko“ sa vystavalo v hornej časti na voľnom priestranstve. V pozadí sa tiahol viditeľný hradný mür s baštami. V roku 1699 biskup Telekesi poveril jezuitov, aby v nasledujúcom roku pripravili predstavenie o Istvánovi Dobóvi, slávnom protitureckom obrancovi jágerského hradu. Predstavenie sa uskutočnilo a malo aj veľký úspech. Veliel' zámku zapožičal divadelníkom delá a zástavy, takže režisér mohol vytvoriť dokonalú ilúziu slávnej obrany hradu pred Turkami. V roku 1754 bolo dobudované gymnázium, ktoré s kláštorom spájal „most vzdychov“. V novej budove sa na prízemí nachádzali štyri triedy a na poschodi bol k dispozícii rovnako veľký priestor. Zo štyroch miestností sa jedna využívala na komorné predstavenia pre úzky okruh ľudu a ďalšie priestory vo veľkosti troch tried využívali ako divadelnú sálu. Hľadisko

bolo riešené stupňovite, takže vznikal dostatočne veľký priestor pre sediacich aj stojacich divákov.

V horších podmienkach museli pracovať jezuiti v Blatnom Potoku. Vyplývalo to pravdepodobne z toho, že v roku 1663, keď sa budovala jezuitská škola, pôsobilo v tomto hornouhorskem meste už dlhý čas slávne evanjelické kolégium. Je teda celkom prirodené, že dominantná časť občanov mesta, ktorá bola kalvinskeho vierovyznania, neprijímalu aktivity jezuitov s nadšením. Prejavilo sa to jednak v nízkom počte študentov, ale aj v nedostatočnej materiálnej podpore jezuitských divadelných aktivít. Podľa doteraz dostupných dokumentov v Blatnom Potoku sa odohralo len 93 predstavení.

V Stoličnom Belehrade boli sice priznávejšie podmienky pre rozvoj školského divadelníctva, ale na rozdiel od jágerských jezuitov, divadelnú sálu sa im nepodarilo vybudovať. Od vzniku gymnázia (1688) do roku 1773 prípravili študenti len 68 predstavení. Vo všetkých piatich jezuitských školách sledovali predstavenia vzdelení diváci. Neraď sa dojimali k slzám, inokedy sa schuťou zasmiali, ale nikdy nešetrili potleskom a ováčiami. Prirodzene, že dramatické texty museli byť zrozumiteľné. Väčšina obyvateľov Trnavy bola slovenského materinského jazyka, po tureckej okupácii Ostrihomu sa do tohto mesta presídliл arcibiskup aj celý jeho úrad. Takže aj na divadelné predstavenia prichádzali najmä cirkevní hodnostári, vzdelení, knázi a bohoslovci. Do tohto mesta prichádzali na štúdia aj deti z vysokopostených šľachtických rodín, ktoré sídlili v hornouhorských mestách. Predstavenia sa hrali po latinsky, ale niekedy aj v jazyku „ludu“. Pre tých, čo nerozumeli po latinsky sa pripravovali bulletiny v nemeckom alebo maďarskom jazyku. Obyvateľstvo Prešporku bolo jednoznačne trojjazyčné a popri katolíkoch sa mnohí v meste hľásili najmä k evanjelickému náboženstvu. Stávalo sa, že k jednotlivým predstaveniam vznikali aj štvorjazyčné: latinsko-nemecko-maďarsko-slovenské bulletiny. Ani obyvateľstvo Jágra nebolo čisto maďarské, ba dokonca ani konfesioálna príslušnosť nebola veľmi jednoznačná. Moslimovia sa po porážke Turkov buď odsťahovali alebo zostali a vtedy museli rátat s násilnou kristianizáciou. Predstavenia sa hrali po latinsky a nie sú doklady ani o bulletinoch v maďarskom jazyku. Dokumenty však hovoria aj tu o početnej diváckej obci. Blatný Potok a Stoličný Belehrad boli jazykovo relatívne homogénne, no v Stoličnom Belehrade žili aj pravoslávni veriaci, ktorí sa podľa našich údajov aktívne zapojili do efektných a teatrálnych katolických procesií.

Prvú piaristickú školu a kláštor založili v Uhorsku poľskí piaristi v Podolinci a potom až do roku 1776 vznikli piaristické gymnázia v 24 mestách. Posledné tri školy v Kaloči, Kluži a Banskej Štiavnicki prebrali od rozpustených jezuitov. Piaristické školy vznikli v týchto mestách: Podolinec, Prievidza, Brezno, Svätý

Jur, Nitra, Vesprím, Vacov, Debrecín, Kečkemét, Pešť, Bystrica, Segedin, Krupina, Nagykároly, Ružomberok, Sihot, Tokaj, Sabinov, Medeš, Nadkaniža, Tata, Kaloča, Kluž, Banská Štiavnica. Každá kapitola sa začína časťou o ustanovení kláštora a školy. Piaristi nevtořili v mestách okamžite aj školu, najprv sa venovali duchovnej činnosti a až po vytvoreni vhodných podmienok sa pustili do budovania školy. Častokrát sa vyučovanie realizovalo v dočasne prenajatých budovách. Možnosť vybudovať si vlastnú školu sa objavovala často až neskôr. V uvedenom období boli piaristické školy aspoň také známe ako školy jezuitské, aj keď jezuitské školy mali zväčša oveľa bohatších mecenášov. Piaristi sa usadzovali v chudobnejších mestičkach a neziskovali ani takú výraznú materiálnu pomoc ako jezuiti. V hornouhorských mestách žilo popri početnom slovenskom obyvateľstve aj nemecká komunita, ktorej dominantná časť sa hlásila k evanjelickej cirkvi. Aj tieto skutočnosti potvrdzujú rozdiel medzi týmito dvoma katolickými školami. Piaristické gymnázia boli chudobnejšie a chudobnejšie bolo aj ich divadlo.

Po tomto krátkom prehľade histórie piaristických škôl sa sústredíme na otázky divadla, scény a scénografie. O technickom vybavení piaristických divadiel existuje len veľmi málo dokladov. Predpokladáme, že najnáročnejšiu divadelnú scénu postavili piaristi v Pešti, kde sa problematikou divadla sa zaoberal aj starosta, ktorý navrhlo riešiť budovu gymnázia tak, aby sa tam nachádzala aj divadelná sála. V štyroch izbách dal zbúrať priečne mury a medzi dvoma oknami vznikol priestor pre javisko. K divadelnej sále sa pripojili aj priestory chodieb, takže starostovu sa podarilo vytvoriť celkom veľké a výhovujúce priestranstvo. V hľadisku sa vymedzil priestor aj pre orchestra. Nebolo to sice klasické podúrovňové orchestriše, ale miesto na bočnej strane sály. Hľadisko, podobne ako v Jágrí, bolo riešené stupňovite. V prvých radoch sa nachádzali lóže pre väčších hostí. Pospolitosť stála alebo sedela v zadných radoch. Takéto „moderné“ divadlo bolo medzi piaristami ojedinelé. Poznáme však aj rozmery bystrickeho divadla, kde v polovici 18. storočia vyhorel piaristický kostol, kláštor aj škola. Priestory sa mali znova vybudovať podľa zachovalej projektovej dokumentácie, z ktorej sa dozviedáme, že divadelná sála mala mať skoro také isté rozmery ako kostol. V meste Nagykároly dala vybudovať divadelnú sálu grófska rodina Károlyiovcov. Tento priestor však využívali nielen piaristi, ale aj rozličné spoločnosti „zabávajúce“ grófsku rodinu, čo nakoniec začalo piaristom aj prekážať. Hostia prechádzajúci cez záhradu často rušili pokoj tohto mnišského rádu.

Vďaka inventáru divadla v Sabinove sa môžeme mnoho dozviedieť o technickom vybavení scény – svetlá, zvuk a pod. Javisko a hľadisko boli oddelené závesom, ktorý bol využitý aj pri zmenšovaní a zväčšovaní divadelného priestoru

na javisku, ktorého zadnú časť uzatvárala maľovaná opóna. Osvetlenie sa muselo riešiť dosť komplikovaným spôsobom. Do dvoch zadných rohov javiska sa nainštalovali mohutné zrkadlá, ktoré osvetlili sviečkou alebo sviečkami. Vhodným nastavením zrkadiel vzniklo niekoľkonásobne intenzívnejšie svetlo. Na bokoch javiska boli pohyblivé hranačné kulisy pomáľované rozličnými motívmi. K divákom sa otočila vždy aktuálna hrana scénického telesa, aby to korešpondovalo s replikami a vystúpeniami hercov. Ešte problematickejším sa ukazovalo ozvučenie javiska a hľadiska. Mechanické posilňovače zvuku tzv. „lievky“ sa z technických príčin nepoužívali, ale využívali sa tmavý textilný obklad celej sály. Zvuk sa tak veľmi nerozprával a „zostával“ v hľadisku. Dostatočné „ozvučenie“ najmä tichých pasáži však určite trápilo každého režiséra. Zvlášť v otvorenom priestore sa to ukazovalo ako takmer neriešiteľný problém. Hlasové dispozície mladých hercov neboli vždy optimálne, keďže hercami boli zväčša mladí ľudia s nevyvinutými hlasívkami. Možno predpokladat, že celé herecké výpovede zachytávali len diváci v prvých radoch. Ti, čo stáli alebo sedeli v zadných radoch počuli len útržky viet a dejovú liniu mohli sledovať len vďaka vizuálnej stránke alebo prostredníctvom bulletinu.

Vo všeobecnosti možno povedať, že existujú minimálne informácie o technických parametroch piaristických divadiel. Ročné matríky piaristických škôl popri menných zoznamoch obsahovali len základné informácie o uvedených divadelných predstaveniach (autor a názov). Nepísalo sa o divácoch, ohlasoch, charaktere scény, scénografie a pod. Predpokladáme, že väčšina piaristických divadelných predstavení sa realizovala na dočasných improvizovaných scénach, pričom technické vybavenie mohlo byť podobné ako v Sabinove. Scéna sa zapĺňala závesmi a v bohatších divadielach aj inými scénografickými prvkami. Najčastejšie vznikali improvizované javiská vo voľnom priestranstve, kde okrem vybraných hostí sledovali diváci predstavanie postojačky, naviac aj oni spolu s hercami boli vydaní napospas nepriaznivým poveternostným podmienkam.

Podľa našich informácií bolo najrozvinutejšie divadlo v Nitre, kde bola aj najväčšia piaristická škola, podporovaná bohatými sponzormi a mecenášmi. Divadelné bulletiny poukazujú aj na to, že sa tu uviedlo najviac predstavení s hudobnými vložkami. Nebolo to však nič výnimočné, lebo podobné hudobno-tanečné divadlo sa hralo aj v iných mestách, ba dokonca v bulletinoch sa uvádzali aj mená tanečníkov a spevákov. Napríklad študentská scéna vo Vacove sa preslávila tým, že najčastejšie uvádzala hry Plautusa. Aj v tomto meste teda už muselo byť divadlo s javiskom, lebo aj kráľovnú Máriu Teréziu s rodinou privítali hrou Plautusa. V meste Kečkemét sa hralo vo voľnom priestranstve a v Segedine sa budovali priležitostné javiská aj vďaka mestu, ktoré pomohlo dodávkami

dreveného materiálu. V Nad'kaniži sa dokonca hralo operné predstavenie a v Tate 1765, kde bol veľkým podporovateľom a donátorom miestneho divadla arcíšľachtiči prípravovali aj scénky vojenských bitiek, ktoré pravidelne navštievoval aj arcibiskup, získané zručnosti v bojových scénach mohli potom mladí herci využiť aj v predstaviach iného charakteru.

Jednou z požiadaviek dvadsaťich štyroch uhorských piaristických škôl bolo aj to, aby mali svojho „stáleho“ autora divadelných hier. Túto rolu splnil Bernát Benyák, ktorý sa stal najznámejší piaristickým dramatikom. Selankovité texty písal podľa vzoru Vergilia a helenistických básnikov. Antický charakter má aj jeho hra *Manlius a Hanno*, ale najviac ho preslávila zachovaná dráma s názvom *Joas*, v ktorej sa prezentuje jeden zo starozákoných príbehov. Čažko odhadnút' akým textom sa autor inšpiroval. Možno predpokladať, že využil pre nás zatiaľ neznámy dramatický text, faktom však zostáva, že hra bola populárna aj na maďarských a nemeckých scénach.

Školské drámy písal aj András Dugonics, jeden z piaristických autorov, ktorého drámy hrali neskôr aj profesionálne divadlá. K svojej vlastnej dramatickej tvorbe, najmä z raného obdobia, je však „starý“ Dugonics dosť kritický. O hre rozmožil len preto, aby sa nestratila. Do posledných detailov je prepracovaná päťdejstvová dráma s názvom *Brillantina praetensio*. Každá postava je precízne opísaná a charakterizovaná – charakter a farba kostýmov a pod. Autor akoby potreby piaristického divadla. V mladosti napísal aj biblickú drámu *Jozef egyptský*, v ktorej podrobne spracováva tému vyhanstva a vykúpenia. Celý biblický príbeh je spracovaný v troch miešaných jazykoch: latinskom, maďarskom a nemeckom. Zaujímavé je to, že okrem Jozefa všetci ostatní bratia hovoria len po maďarsky, kupec hovoria po nemecky a ostatní po latinsky. Ani táto hra sa však neskôr autorovi nepozdávala, rozmožil ju len preto, aby sa nestratila.

Hru Ignáca Egerváriho *Artaxerxes* uviedli aj na profesionálnych scénach. Historická dráma teda zaujala aj svetského režiséra a divadelnú spoločnosť.

S menom Keresztyána Kácsora sa viaže bukolická báseň *Alexis*, ktorú mladí piaristi často uvádzali v rozličných obsadeniach. Niektorí historici divadla konštatujú, že Kácsor bol jeden z tých, ktorí medzi piaristami presadzoval a zdôrazňoval zmysel a hodnoty francúzskej vzdelanosti.

V zbierke Károly Koppiho možno nájsť pomáďarčeného Plautusa ako aj nemecký text s názvom *Der politische Kannengieser*. Najznámejší piaristický

dramatikom bol Kristóf Simai. Preslávili ho hry ako: *Mesterséges ravaszság* (Umelá prefikanost), *Váratlan vendég* (Nečakaný host), *Igazházi*, egy kegyes jó atya (Milosrdný a dobrý otec), *Gyapai Márton feleségsfélő gyáva lelek* (Zbabelá duša Mártona Gyapaiho), *Zsugori telhetetlen, fősvény ember* (Nenásytný držgroš a lakomec) a *Házi orvosság* (Domáca lekáreň).

Popri týchto dramatických textoch sa však zachovali aj iné drámy napísané v maďarčine. V archívoch a knižničiach je množstvo anonymných idylických a selankovítých dramatických básni, ktoré sa objavovali počas materiálových výskumov. Možno sem zaradiť aj vydarené komédie *Vargov mešec*, *Nadšený Menechmus*, ale aj biblickú drámu *Ágostona Peka Jozef egyptský* a jeho bratia, ktorá sa uviedla vo *Vespréme* a nie je identická so spomínanou hrou A. Dugonicsa. V tomto ozname textov s „klasicou“ tematikou v latinčine by sme mohli ešte dlho pokračovať.

Do piaristických i jezuitských textov preniká maďarčina od druhej polovice 18. storočia. Piaristov usadili Poliaci v Podolinci, odkiaľ sa v 17. a 18. storočí postupne rozšírili v celom Uhorsku. Prvá komunita a školy vznikali v severných častiach kráľovstva, na území dnešného Slovenska. Piaristi nemali záujem o veľké mestá akým bola napríklad v 18. storočí Prešporok. Svoje idey chceli šíriť najmä v prostredí mládeže z chudobnejších menej zámožných vrstiev. Jezuiti svoju rekatolizačnú misiu vykonávali najmä v silných protestantských mestách a v prostredí, ktoré sa po islamizácii oslobodili spod tureckej poroby. Ich misijný program bol jasne zameraný. Cieľom bolo navrátiť obyvateľstvo ku katolíckej viere. Týmto smerom sa orientovali aj v divadelne aktivity v jezuitských školách, kde v porovnaní so školami piaristickými, sa divadelné predstavenia oveľa intenzívnejšie zameriavalia na problém viery a kresťanskej morálky. Jezuitská dráma i divadelné projekty boli na kvalitatívne vysokej úrovni. Budúci rehořenci sa pripravovali na misijnú činnosť po celom Uhorsku, teda nielen na maďarskom etnickom území. Museli byť silni nielen vo víre, ale aj v jazyku. Maďarčina bola len jedným z jazykov ktorý jezuiti používali. Nevyhnutná bola slovenčina, nemčina, rumunčina, polština a pod. Štatistické údaje nás presvedčajú o tom, že medzi početnými jezuitskými i piaristickými drámami prevládajú hry so svetskou tematikou.

Typy piaristických školských drám

Piaristické hry možno tematicky rozdeliť do dvoch veľkých skupín: život náboženský a život svetský. Tematiku náboženských hier výrazne vymedzuje a typologizuje štruktúra cirkevného roka, ktorý, ako je známe, nie je identický s rokom laickým či svetským. Cirkevný rok začína štyri týždne pred Vianocami adventnými sviatkami a trvá do predadventnej soboty budúceho roka. Slnovraty a zmeny ročných období boli vždy späť s udalosťami dramatického charakteru. Názov adventu pochádza od Adventus Domini (príchod Pána). V minulosti advent nebol takým prísnym pôstnym obdobím ako predveľkonočný veľký pôst, ale vymedzené štyri týždne sa využívali na oľutovanie vlastných vín a na pokánie. Príchod Ježiša bolo možné očakávať len s čistou dušou a k tomu bol potrebný nevyhnutný akt pokánia. Vianočné sviatky končia 6. januára na deň svätika Troch kráľov. Advent je teda pripravným obdobím, ktoré sa už stáročia spája s dramatickými udalosťami. Sú to známe skupinové obrázky svätej rodiny alebo ich putovanie a hľadanie nocľahu. Chodenie z domu do domu sa dodnes zachovalo v paraliturgickej podobe ako tradícia rozširovania viery. K tomuto sviatočnému okruhu sa viaže niekoľko tradičných ľudových drám – výjavov: v čase adventu hra o hľadaní nocľahu, v čase Vianoc pastierske hry, v deň Mláďatkov hry o Herodesovi a 6. januára o Troch kráľoch, ktoré zväčša poznáme v celostnej podobe ako známe betlehemske hry. Všetky štyri motívy sa v ľudových hrách dodnes zachovali len v Zadunajsku a Sedmohradsku.

V 17. a 18. storočí sa v školách objavuje skôr tradícia stavania betlehémov. Tento liturgický akt bol súčasťou slávnostného obradu, ktorý viedol knaz. Stopy po hrách o Herodesovi zatiaľ neexistujú. Na Troch kráľov, pri tradičnom svätení príbytkov, sa konali aj sprievodné kostýmované vystúpenia Troch kráľov a anjelov, kde sa recitovali a spievali maďarské náboženské piesne.

Po Troch Kráľoch nasledovalo obdobie fašiangov, ktoré trvalo až do utorka, ktorý predchádzal Popolcovú stredu. S týmto obdobím jarného slnovratu sa viažu aj mnohé iné ľudové tradície, ktoré majú profánný ľudový charakter. Posledná fašiangová sobota alebo nedele boli často spojené s uvádzaním zábavných predstavení a veselohier, ktoré samozrejme priradujeme k svetským drámam.

Popolcovou stredou sa začína obdobie veľkého pôstu, no dramatické udalosti sa viažu len na posledný týždeň tohto predveľkonočného obdobia. Počas Veľkého týždňa sa zväčša uvádzali drámy alebo oratória s tematikou umučenia Ježiša. Najmä jezuiti organizovali v tomto období veľké kostýmované procesie symbolizujúce križovú cestu a umučenie. Je nepochybne, že tieto veľkopôstne obrady mali charakter divadelných predstavení. Zriedkavejšie boli hry o vzkriesení a to

napriek tomu, že stopy tohto obradu boli v maďarskom prostredí (rábske biskupstvo) známe už v 11. storočí. Hra o vzkriesení (*Quem quaeritis?*) je dodnes významou cirkevnou udalosťou. Sprievody v deň Vzkriesenia sa pravdepodobne začali organizovať až od 17.–18. storočia.

V cirkevnom kalendári je ešte jeden sviatok, ktorý sa spája s tradíciami divadelných predstavení: Nanebovstúpenie Pána. V tento deň aj jezuiti z Blatného Potoka vykonávali obrad, počas ktorého pred zrakmi veriacich dvihali do výšky postavu Ježiša a dvoch anjelov. Sviatok sa spája aj s tradíciou prvého svätého prijímania detí. Ďalší rituál na Božie Telo bol oveľa výpravnnejší a divadelnejší. Vtedy sa vybudovali zväčša štyri oltáre, pred ktorými žiaci recitovali, spievali a hrali vo viacerých jazykoch divadelné predstavenia. Pričom tento liturgický obrad je populárny ešte aj dnes.

Osobitným predmetom výskumu je aj tematika svätej Trojice. Špecifickú skupinu tvoria aj drámy o svätcach a mučeníkoch, ktoré sa uvádzali v deň sviatku alebo aj v Ľubovoľnom čase počas roka. Divadelné predstavenia sa hrali aj počas sviatkov zakladateľov oboch reholí: jezuiti deň sv. Ignáca (31. júl) a piaristi sv. Jozefa Kalazanciho (27. august). Z tejto štruktúry by bolo možné vyčleniť aj drámy o maďarských svätcach. Má to svoje opodstatnenie, lebo do 18. storočia sa na jezuitskú i piaristickú scénu dostali len svätcia, ktorí boli aktívne späť s históriaou uhorského štátu. Divadelnou prezentáciou maďarských svätcov sa naplnila aj funkcia výchovy k vlastenectvu a národnému povedomiu, čo sa realizovalo aj v okruhu iných etník a kultúr. Do okruhu svätcov patrí aj postava Panny Márie, ktorej rola v divadelnej kultúre vymedzeného obdobia je veľmi malá. Je to logické, lebo ide o veľmi citlivý teologický problém najmä vo vzťahu k protestantom. Do tejto skupiny patria aj tzv. miraculá, ktoré vychádzajú zo stredovekej tradície a predstavujú zázraky svätcov počas ich života alebo po smrti.

Na jezuitských a piaristických scénach boli veľmi obľúbené aj drámy so starozákonou tematikou. Z novozákoných tém majú výnimočné postavenie texty o narodení a umučení Krista, ktoré sa viažu na konkrétné obdobie a dni cirkevného kalendára. Osobitný okruh tvoria aj predstavenia o morálnych problémoch náboženského života. Študenti sa tak aj formou divadelných predstavení oboznamovali so zásadami kresťanského života a katolíckych dogiem, pričom do popredia sa dostávala večná otázka hriechu, viny a trestu. Mladí ľudia často dostávali akýsi mravný návod na cestu k dospelosti. Tieto drámy mali výchovný charakter, a preto tvoria tiež osobitnú skupinu. Poukazovali najmä na bezbožnosť, stratu viery, ale aj nájdenie dobra, správnej cesty a pravej viery. Medzi dramatickými textami o kráľoch dominujú témy s postavou kresťanského kráľa. Naopak, málo textov sa dotýka všeobecných cirkevných otázok, liturgie a cirkevných

pohrebov. K cirkevnnej problematike patrí aj problém výmeny zajatcov. V politických a historických búrkach, vojenských konfliktoch sa neraz dostali do zajatia aj nevinní ľudia a cirkev sa snažila tieto krivdy naprávať. V našom ponímaní aj tento problém tvorí samostatný tematický okruh.

Popri cirkevnom kalendári však celkom samozrejme existuje aj školský a občiansky kalendár, ktorý vymedzoval rozličné sviatky svetského charakteru. Školský rok sa väčšinou začína koncom októbra alebo začiatkom novembra a končí v polovici septembra. V 17. a 18. storočí aj najväčšie náboženské sviatky (Vianoce, Veľká noc, Turice) trávili žiaci v internátoch. Ak sa v tom čase konali nejaké divadelné predstavenia, mali určite náboženský charakter. V niektorých školách sa stávalo, že príchod nového roka oslavili žiaci divadelným predstavnením. Ďalším veľkým sviatkom bol 12. marec, deň sv. Gregora, ktorý bol patrónom nižších tried. Žiaci tento deň často trávili výletmi a veselým programom. Táto tradícia sa zachovala aj na jezuitských a piaristických školách. Mladí študenti sa tento deň v sprievodoch vybrali na nedalekú lúku, kde súťažili a vo veselej nálade strávili sviatodený deň. V meste Nagykároly sa napríklad v tento deň konala veľkolepá konská paráda, ktorá mala charakter divadelného predstavenia. Občas sa podobné podujatia, divadelné hry oslavujúce jar, konali aj v máji, keď riaditeľ školy udelil žiakom voľno.

Koniec fašiangov bol priam stvorený na zábavné a veselé divadelné predstavenia. Aj keď prínešie školské a mestské zákony a predpisy tomu všemožne bránili, mladí ľudia sa pri tejto príležitosti často „nadmerne“ uvoľňovali. Rehořné školy sa snažili tieto profánné fašiangové zábavy umieriňovať a kristianizovať.

Tradícia divadelného predstavenia na konci školského roka bola živá najmä medzi piaristami, ktorí však mali možnosti na prezentáciu aj počas celého roka. Rétori a poéti museli povinne raz za tri mesiace uviesť pred úzкym diváckym okruhom (učiteľa, žiaci a mecenáši) tzv. „declamatio“. Namiesto týchto deklamacii sa však neraz uvádzali aj tradičnejšie drámy. Keď prichádzal do školy vzácny host, žiaci ho vitali divadelným predstavením. V tomto smere sa študenti angažovali aj pri významných svetských slávnosťach, oslavách mesta, jubileí a pod. Znamená to, že ani medzi jezuitmi ani piaristami neboli presne určené dni, keď sa študenti museli postaviť na javisko.

Najpočetnejšiu tematickú skupinu tvoria historické drámy, ktoré možno rozdeliť ešte na tri skupiny: svetové dejiny, uhorské dejiny a grécko-latinská civilizácia. Patria sem aj drámy, ktoré spracovávali témy z klasickej mytológie. Podskupinu tvoria aj drámy o svetskej martyrológii, lebo obete prinášali nielen nevinní kresťania. Do tretej skupiny patria početné fašiangové drámy, o ktorých vieme iba to, že išlo o veselé komediálne žánre, ktoré sa hrali v čase fašiangov.

Do podskupiny fašiangových hier zaraďujeme aj spoločenskú satiru: vzťahy medzi rodičmi a detmi, spory o dedičstvo, lakový gazda, novozbohatlík, prísny otec, opitý muž a študent a pod. Do tejto hlavnej skupiny zaraďujeme aj drámy o mladých ľuďoch. Hrdinom je často mladík, ktorý najprv žije zbožným, boha-bojným a poctivým životom, aby sa nakoniec plne oddal Bohu vstupom do rehole. Neskôr pod tlakom rodičov, priateľov, ale aj telesných a svetských pokušení, z rádu vystúpi, ale svoje miesto v živote a kresťanskej spoločnosti si už nenájde. Žije nemravne a v nejednom prípade sa stáva aj zločincom vrahom. Tieto hry vychádzajú z biblického príbehu o marnotratnom synovi, ktorý premári rodicovský podiel, mravne poklesne, aby sa nakoniec s pokániom vrátil k otcovi, ktorý ho prijme a mu odpustí.

Patria sem aj tzv. terentiovské a plutusské hry, pričom do osobitnej skupiny zaraďujeme aj drámy „madarského Plautusa“ Krištofa Simaiho. Predmetom mnohých komédií bolo aj súdnicstvo, lebo v 18. storočí sa neraz stávalo, že žalobcovia i obhajcovia, ktorí boli častými aktérmi tragikomedii, dovtedy predložili proces, až kým z toho nevytiažili finančný zisk.

Poznáme aj niekoľko priležitosťných divadelných hier. Piaristi zvyčajne vitali a pozdravovali vzácných hostí idylickými textami. V Trnave pripravili aj efektívny ohňostroj. Jágerského biskupa Barkócziaho pozdravili dokonca v jeho letnom sídle. Existujú aj hry so študentského prostredia: o študentoch, ktorým nevonia pravidelné štúdium, a preto sa radšej dajú na remeslo, o rodičoch, ktorí nútia svoje deti na štúdiá, o študentovi, ktorý tvrdé štúdium radšej vymení za slobodný vagantský život. Patria sem aj žartovné texty o dňoch a mesiacoch, dialógy vína a vody, ale aj veršované deklamácie, ktoré majú charakter dramatického textu. Na základe týchto údajov sme zostavili katalóg piaristických drám v 17. a 18. storočí.

Preklad: Peter Káša